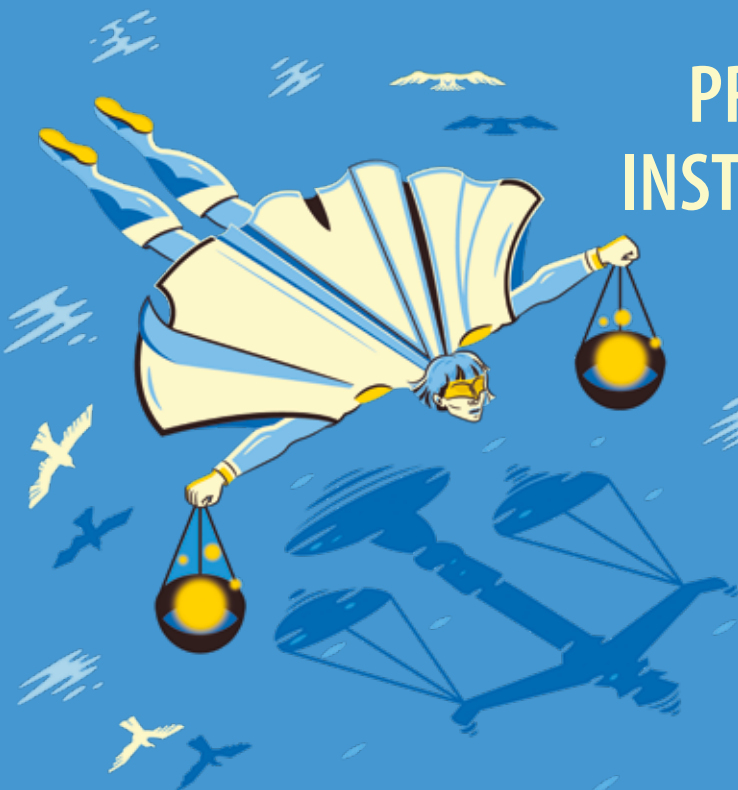

PRAWORZĄDNOŚĆ: INSTRUKCJA OBSŁUGI

PRAWORZĄDNOŚĆ, DEMOKRACJA, PRAWA CZŁOWIEKA

Praworządność, demokracja i prawa człowieka, trzy filary Rady Europy, są ze sobą ściśle powiązane i nierozłączne.

- ▶ Demokracja zapewnia udział obywateli w podejmowaniu decyzji w sprawach publicznych;
- ▶ Prawa człowieka chronią jednostki przed arbitralną i nadmierną ingerencją w ich wolności oraz zapewniają poszanowanie godności ludzkiej;
- ▶ Państwo prawa zapewnia regulację i monitorowanie sprawowania władzy publicznej.

Praworządność sprzyja demokracji, ponieważ ustanawia odpowiedzialność osób sprawujących władzę publiczną. Chroni prawa człowieka poprzez niezależny i bezstronny system wymiaru sprawiedliwości, chroni też mniejszości przed arbitralnymi rządami większości.

Dlaczego to jest ważne?

Państwo bez jasnych reguł jest podatne na niestabilność i arbitralność.

Praworządność chroni podstawowe wolności każdego człowieka. Jest fundamentem współczesnych demokracji.

Praworządność opiera się na pięciu podstawowych zasadach:

- ▶ **Legalność** – prawo dotyczy wszystkich i wyznacza granice władzy.
- ▶ **Pewność prawa** – przepisy są jasne, dostępne i przewidywalne.
- ▶ **Zapobieganie nadużyciom władzy** –w celu uniknięcia arbitralności przeprowadza się kontrole.
- ▶ **Równość wobec prawa i niedyskryminacja** – przepisy prawa chronią wszystkich i są stosowane na zasadzie równości, a dyskryminacja jest zakazana.
- ▶ **Dostęp do niezależnego i bezstronnego wymiaru sprawiedliwości** – każdy może bronić swoich praw przed sądem.

„Temida” ilustracje autorstwa maltańskiej artystki, Nadine Theumy.

LEGALNOŚĆ

Prawo dotyczy wszystkich i wyznacza granice władzy.

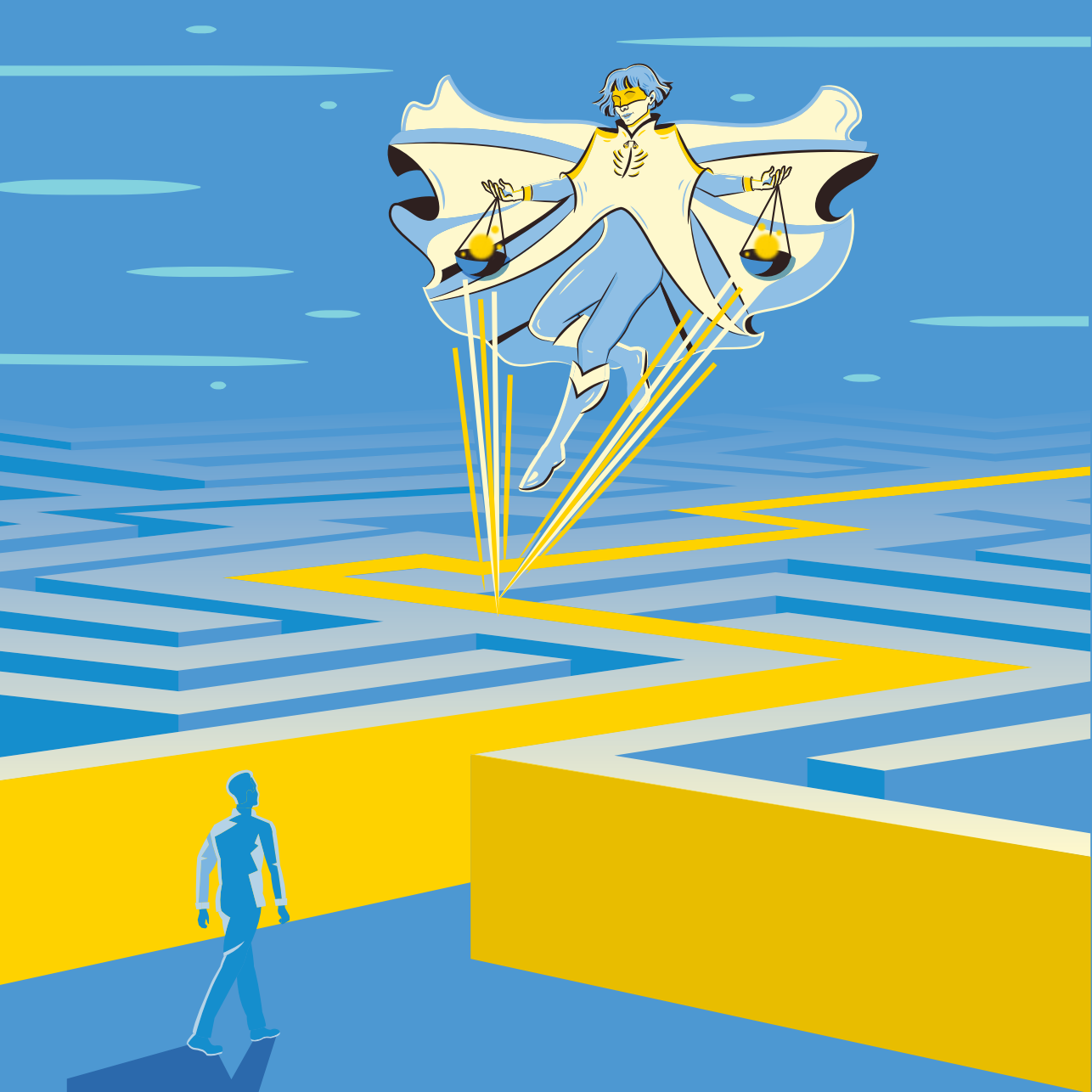
W państwie prawa działania władz i obywateli są regulowane przez demokratycznie uchwalone prawo. Władza wykonawcza nie może rządzić ani narzucać swojej woli bez ograniczeń i nadzoru.

Główne zasady

- ▶ Wszystkie decyzje muszą być podejmowane w granicach prawa.
- ▶ Ustawy muszą być uchwalane zgodnie z jasnym i przejrzystym procesem demokratycznym.
- ▶ Decyzje władz publicznych muszą być kontrolowane przez niezależne sądownictwo. Rząd nie może nadawać sobie nowych uprawnień bez przestrzegania zasad zawartych w konstytucji.
- ▶ Należy przestrzegać międzynarodowych konwencji i traktatów oraz orzeczeń sądów międzynarodowych i stosować je.
- ▶ Prawo musi być skutecznie wprowadzane w życie.

Dlaczego to jest ważne?

Gdyby władza nie musiała być sprawowana w granicach prawa, byłaby podatna na nadużycia. Na przykład, rząd mógłby ograniczać wolności według własnego uznania. Przejrzystość i poszanowanie demokratycznie ustanowionego prawa są gwarancją sprawiedliwości i równości dla wszystkich.

PEWNOŚĆ PRAWA

Przepisy są jasne, dostępne i przewidywalne.

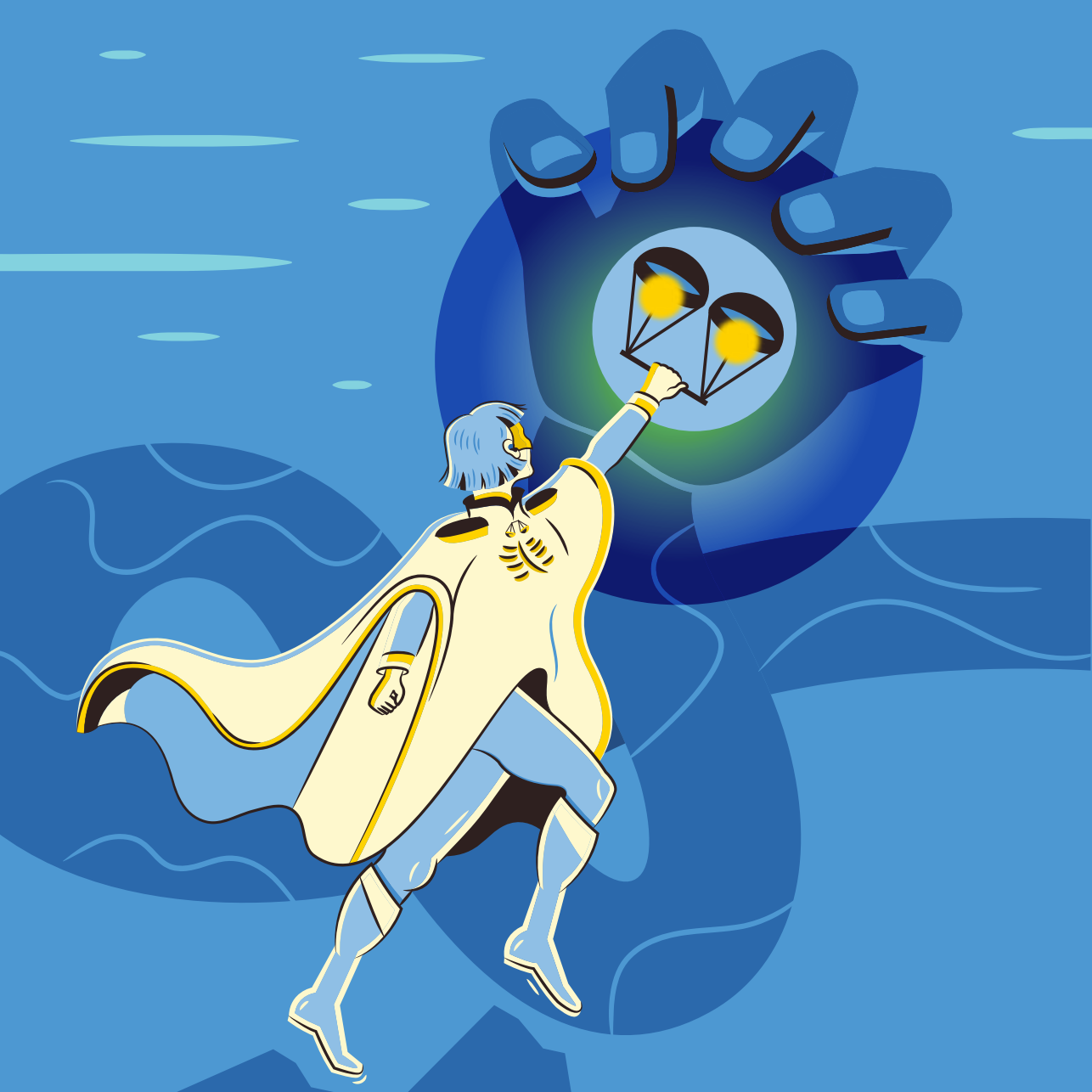
Pewność prawa gwarantuje, że przepisy są jasne, dostępne i przewidywalne oraz że prawo nie działa wstecz. W ten sposób każdy z góry zna swoje prawa i obowiązki.

Główne zasady

- ▶ Przepisy prawa i orzeczenia sądowe muszą być łatwo dostępne i zrozumiałe.
- ▶ Prawa nie można zmieniać w nieprzewidywalny sposób i musi być ono spójne.
- ▶ Nie można skazać osoby za czyn, który w chwili jego popełnienia nie stanowił przestępstwa ani wykroczenia.

Dlaczego to jest ważne?

Aby jednostki mogły działać z pewnością siebie, muszą znać swoje prawa i obowiązki. Niejasne lub szybko zmieniające się przepisy prawne powodują niepewność i niestabilność oraz narażają obywateli na nieprzewidywalne sankcje.

ZAPOBIEGANIE NADUŻYCIOM WŁADZY

W celu uniknięcia arbitralności przeprowadza się kontrole.

Nieograniczona i niekontrolowana władza prowadzi do niesprawiedliwości. Zagrożenia wynikające z władzy absolutnej obejmują arbitralne decyzje, korupcję i represje polityczne. Na przykład, nadmierna inwigilacja bez zezwolenia lub nadzoru sądowego może prowadzić do naruszeń praw człowieka.

Główne zasady

- ▶ Podział władz: władza nie może skupiać się w jednych rękach.
- ▶ Obowiązek uzasadnienia decyzji: decyzje publiczne muszą być uzasadnione i wyjaśnione.
- ▶ Kontrola sądowa: każda decyzja publiczna może zostać zakwestionowana przed niezależnymi i bezstronnymi sądami.

Dlaczego to jest ważne?

Bez nadzoru rząd mógłby podejmować arbitralne decyzje, cenzurować swoich oponentów, a nawet znosić podstawowe wolności. Zasada praworządności ustanawia mechanizmy zabezpieczające przed takimi nadużyciami.

RÓWNOŚĆ WOBEC PRAWA I NIEDYSKRIMINACJA

Prawo chroni każdego i jest stosowane na zasadzie równości, a dyskryminacja jest zabroniona

Zasada praworządności oznacza, że każdy ma takie same prawa i obowiązki określone przez prawo oraz że nie ma nieuzasadnionych różnic w sposobie traktowania.

Równość wobec prawa oznacza, że

- ▶ Nie wolno dokonywać żadnych nieuzasadnionych rozróżnień między ludźmi, ani w prawie, ani w jego stosowaniu.
- ▶ Należy zapewnić ochronę przed wszelkimi formami dyskryminacji.
- ▶ Wszystkim należy zagwarantować takie same prawa i obowiązki.
- ▶ Każda dyskryminowana osoba musi mieć możliwość obrony.

Kluczowe osiągnięcia – przykład prawa kobiet do głosowania

Opóźnienie w przyznaniu kobietom prawa głosu w Europie jest historycznym przykładem dyskryminacji. Finlandia była pierwszym krajem europejskim, który przyznał kobietom prawo głosu w 1906 roku. Dopiero po 1918 roku zostało ono rozszerzone na większość innych krajów europejskich, a powszechne stało się w Europie dopiero od 1984 roku. Obecnie praworządność nie tylko chroni prawo kobiet do głosowania, ale także zapewnia im aktywny udział w życiu politycznym bez dyskryminacji i zachęca do niego.

DOSTĘP DO NIEZALEŻNEGO I BEZSTRONNEGO WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Każdy może bronić swoich praw przed sądem

Dostęp do niezależnego i bezstronnego sądu pozwala ludziom bronić swoich praw. Przykładowo, Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że brak możliwości zakwestionowania w sądzie zwolnienia z pracy, pozbawienia własności lub odebrania prawa do kontaktów z dziećmi stanowił naruszenie praw wnioskodawców. Szybki i dostępny wymiar sprawiedliwości jest niezbędny dla zapewnienia równych praw.

Główne zasady

- ▶ Każdy ma prawo zwrócić się do sądu i ma prawo do sprawiedliwego procesu przed niezależnym i bezstronnym trybunałem.
- ▶ Wyroki są dostępne i jasno wyjaśnione.
- ▶ Pomoc prawna i porady prawne są dostępne dla osób potrzebujących.
- ▶ Procedury są stosunkowo szybkie i niedrogie.
- ▶ Orzeczenia sądowe są wykonywane.

Dlaczego to jest ważne?

Bez dostępu do wymiaru sprawiedliwości obywatele, którzy doznali krzywdy, nie mogliby dochodzić swoich praw. Państwo musi zagwarantować niezależne sądy i system sądowniczy dostępny dla wszystkich.

PAX TIBI MARCE
EVANGELISTA

PRAWORZĄDNOŚĆ W DZIAŁANIU

Rola Komisji Weneckiej Rady Europy

Komisja Wenecka pomagała państwom członkowskim w projektowaniu systemów konstytucyjnych zapewniających niezbędne wdrożenie zasad praworządności. Komisja udostępniła również narzędzie – Listę Kontrolną Praworządności – do oceny stopnia wdrożenia zasad praworządności w danym kraju.

Lista kontrolna Komisji Weneckiej dotycząca praworządności

Lista kontrolna praworządności z 2016 r. przedstawia podstawowe zasady praworządności – legalność, pewność prawa, zapobieganie nadużyciom i niewłaściwemu wykorzystaniu władzy, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, równość i niedyskryminację – w formie punktów odniesienia wraz ze szczegółowymi parametrami i odpowiednimi źródłami.

Korzystając z listy kontrolnej, rząd, parlament, społeczeństwo obywatelskie, obywatele, a także organizacje międzynarodowe mogą ocenić, w jakim stopniu zasady praworządności są przestrzegane w danym państwie. Lista kontrolna pozwala zatem zidentyfikować słabości lub luki wymagające działań ze strony państwa. Komisja Wenecka przedstawiła liczne rekomendacje dotyczące sposobów zaradzenia tym słabościom i lukom.

Kim jesteśmy?

Komisja Wenecka „Na rzecz Demokracji przez Prawo” jest organem doradczym Rady Europy w zakresie prawa konstytucyjnego, składającym się z niezależnych ekspertów.

Została założona 10 maja 1990 roku z inicjatywy włoskiego uczonego Antonia La Pergoli. Po upadku Muru Berlińskiego pomogła wielu byłym krajom socjalistycznym przyjąć demokratyczne konstytucje i ustawodawstwo, a następnie przystąpić do Rady Europy.

Obecnie wspiera państwa członkowskie w projektowaniu reform konstytucyjnych i legislacyjnych zgodnych ze standardami międzynarodowymi. Przestrzeganie zaleceń Komisji ułatwiło proces uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej.

Misja

Na wniosek i w ramach inkuzywnego procesu konsultacji z władzami krajowymi, instytucjami państwowymi, zainteresowanymi stronami i społeczeństwem obywatelskim, Komisja Wenecka ocenia reformy konstytucyjne i ustawodawcze, zwłaszcza w obszarze wyborczym i sędziowskim, a także wydaje niewiążące zalecenia dotyczące sposobów usprawnienia tych reform w celu poszanowania i wdrażania zasad demokracji, praw człowieka i praworządności oraz projektowania efektywnych i skutecznych systemów rządzenia.

Państwa członkowskie

W skład Komisji Weneckiej wchodzi 46 państw członkowskich Rady Europy oraz 15 państw z obu Ameryk, Afryki i Azji.

Dlaczego Wenecja?

„Europejska Komisja na rzecz Demokracji przez Prawo” przyjęła nazwę „Komisja Wenecka” od słynnego włoskiego miasta znajdującego się na Lagunie, w którym odbyło się jej pierwsze spotkanie i gdzie nadal spotyka się cztery razy w roku.

1990-2025 - Osiągnięcia

W ciągu 35 lat swojego istnienia, dzięki niezależności i bezstronności, profesjonalizmowi oraz inkluzywnym metodom pracy, Komisja Wenecka odegrała znaczącą rolę w ułatwianiu przyjmowania demokratycznych konstytucji i demokratycznego funkcjonowania instytucji. W szczególności Komisja przyczyniła się do wzmocnienia przestrzegania zasad praworządności oraz wzmocnienia podziału władzy i niezależności sądownictwa w państwach członkowskich.

- ▶ **1000+**: Liczba opinii i raportów na temat reform konstytucyjnych i ustawodawczych
- ▶ **50+**: Liczba konstytucji opracowanych lub zmienionych przy pomocy Komisji
- ▶ **200+**: Liczba niezależnych ekspertów prawnych, którzy przyczynili się do jej pracy

Dlaczego jest to ważne dla nas wszystkich?

Praworządność oznacza:

Stabilną i pokojową demokrację.

Wolnych obywateli, którzy są chronieni przed arbitralnością.

Sprawiedliwsze, bardziej równe społeczeństwo. To fundament współczesnych demokracji.

Ilustracje: Nadine Theuma

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Żadna część niniejszej publikacji nie może
być tłumaczona, powielana ani przesyłana bez
uprzedniej pisemnej zgody Dyrekcji Komunikacji.
(F-67075 Strasbourg Cedex lub publishing@coe.int)

Zdjęcia © Rada Europy

Opublikowała Rada Europy

F-67075 Strasbourg Cedex

www.coe.int

© Rada Europy, grudzień 2025

Strona internetowa Komisji Weneckiej

<https://venice.coe.int>

Niniejsza broszura omawia podstawowe zasady praworządności: legalność, pewność prawa, zapobieganie nadużyciom władzy, równość wobec prawa oraz dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Zasady te stanowią fundament demokracji i praw człowieka, zapewniając odpowiedzialne rządy, wolności jednostki i sprawiedliwość społeczną. Dowiedz się, jak Rada Europy, poprzez działania Komisji Weneckiej, wspiera państwa w przestrzeganiu tych standardów i chroni obywateli przed arbitralną władzą. Niezależnie od tego, czy jesteś decydem, studentem, czy zainteresowanym obywatelem, ten przewodnik wyjaśnia, dlaczego praworządność jest ważna i jak chroni nasze wolności każdego dnia.

POL

www.coe.int

Rada Europy jest wiodącą na kontynencie organizacją broniącą praw człowieka. Ma 46 państw członkowskich w tym wszystkie kraje Unii Europejskiej. Wszystkie państwa członkowskie Rady Europy przystąpiły do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, traktatu stworzonego po to, by chronić prawa człowieka, demokrację i rządy prawa. Europejski Trybunał Praw Człowieka nadzoruje implementację Konwencji w państwach członkowskich.

